

***Les ànimes mortes* - Nikolai V. Gógol**

Les ànimes mortes, de Nikolai Vassílevitx Gógol (1809-1852), havia de tenir tres parts. La primera es va publicar el 1842, de la segona només se'n conserven fragments, de la tercera no se'n sap res. No obstant, això, aquesta novel·la inacabada es considera una de les obres cabdals de la literatura russa. Marbot n'ha editat la traducció al català de Josep Maria Güell que Edicions 62 ja havia publicat el 1984.

L'argument de la novel·la és senzill. Un foraster ben educat i econòmicament solvent, Pàvel Ivànovitx Txítxikov, arriba a una ciutat per comprar "ànimes mortes", és a dir, per assumir la propietat legal de treballadors que ja han deixat d'existir. Als terratinents els interessa vendre-li aquestes ànimes, o fins i tot regalar-les-hi, ja que si deixen de ser-ne propietaris s'estalvien de pagar taxes a l'Estat. En canvi ni els terratinents ni els lectors saben els beneficis que en pensa obtenir Txítxikov.

Els primers capítols presenten una variada galeria de terratinents: rics i arruïnats, espavilats i talosos, pròdigs i avars, maliciosos i confiats,. Quan l'operació es fa oficial, Txítxikov viu moments dolços. Però aviat un dels terratinents -que és un dels fantasiosos més compulsius que ha donat la literatura- l'acusa del que ha fet i sobretot del que no ha fet. Com a resultat, es disparen els rumors. En poc temps Txítxikov passa de ser l'home més admirat a convertir-se en sospitós de negocis obscurs i de preparar el rapte d'una noia de setze anys, filla del governador. Després que les hipòtesis es facin encara més delirants i que s'iniciïn les investigacions oficials, Txítxikov abandona la ciutat. A les últimes pàgines d'aquesta primera part descobrim els detalls del seu passat -que és com dir la seva psicologia profunda- i les argúcies legals sobre les que ha aixecat els seus plans d'enriquiment.

Crim, càstig, redempció

En l'edició de Marbot, aquesta primera part té unes tres-centes pàgines, mentre que la segona amb prou feines sobrepassa el centenar. Txítxikov hi prossegueix les visites als terratinents -de manera que el lector en coneix variants epicúries, malencòniques, burocràtiques i eficients- i arriba a comprar la finca d'un propietari arruïnats. En el capítol final, d'unes trenta pàgines, Txítxikov és detingut per pràctiques il·lícites. Arran del seu cas, sembla que es prepara una gran operació contra la corrupció dels funcionaris de justícia. De sobte, el llibre s'acaba.

Gógol pensava dedicar cada part a una fase en l'evolució de Txítxikov: el crim, el càstig i la redempció. D'aquesta manera, va prefigurar els dos grans escriptors russos que vindrien més tard: el tema del crim i el càstig seria reprès per Dostoievski, mentre que Gógol no va acabar la novel·la perquè va caure en la mateixa crisi que després tindria Tolstoi: la fe religiosa, la necessitat de vehicular missatges morals explícits, la supeditació de la literatura a la religió, arruinarien la seva obra posterior. Per recuperar la inspiració perduda, Gógol va a viure a Roma i va viatjar a Jerusalem. Va ser debades, ja que el seu component artístic i el seu component moral van deixar de confraternitzar. El 1852, poc abans de morir, va cremar el material inèdit, tret d'alguns capítols fragmentaris i deslligats, allunyats de la riquesa d'interpretacions que permet la primera part.

Si val la pena llegir *Les ànimes mortes* no és per l'argument, sinó per l'estil peculiar d'un narrador enjogassat i digressiu, que sembla més pròxim a escriptors del segle divuit com Laurence Sterne o Denis Diderot que no pas al narrador objectiu i mesurat del dinou. En efecte, a les primers pàgines, el narrador de Gógol s'entreté comparant la roba del protagonista i la seva, i li enveja la gana. Poc després ens regalarà unes consideracions precioses sobre la comoditat dels hostals russos. Quan es refereixi a l'embalum corporal de Txítxikov, aprofitarà l'avinentsa per donar-nos una classe de morfologia: “Els prims treballen més aviat en tasques eventuais, o bé només fan nombre i deambulen d'aquí cap allà; la seva existència és en certa manera fràgil, etèria i insegura. Per la seva banda, els grassos mai no ocupen llocs interins sinó molt fixos, i quan ocupen algun lloc, s'hi asseuen sòlidament i fortament, de manera que és més fàcil que el lloc peti sota seu i s'ensorri que no pas que ells l'abandonin.”

Aquest narrador també es caracteritza per un tret que se sol vincular a la postmodernitat, però que trobem sovint en els llibres de la Il·lustració. Em refereixo a la tendència a opinar sobre la pròpia novel·la, sobre les menes de narradors i sobre el judici que previsiblement provocarà en els lectors, sempre en un to com a mínim irònic: “Perquè el judici contemporani no admet que és igualment admirable la lent que mira el sol que la que permet observar el moviment d'insectes inapreciables; ni reconeix tampoc que es necessita molta profunditat espiritual per a il·luminar un quadre extret de la vida roïna i elevar-lo a la categoria de perla de la creació”.

Els afores de la frase

El que ens sobta del narrador de *Les ànimes mortes* és la llibertat joiosa amb què encara l'escriptura. En qualsevol moment pot abandonar la trama principal per aturar-se en personatges que no tornaran a aparèixer. Així, inclou una nota a peu de pàgina sobre una varietat de mosquit citada per un pagès anònim, fa parlar un barret o descriu amb detall les menes de lladruc que el foraster provoca en els gossos de la propietat. En la conferència que li va dedicar en el *Curs de literatura russa*, Vladimir Nabokov es fixa sobretot en la capacitat de Gógol de crear personatges als “afores festius” d’una frase, a partir dels pensaments o dels somnis d’un personatge. Afegeix també que la revolució perceptiva de Gógol es pot comparar a la de Manet en la pintura: tots dos van ser incompresos o rebutjats perquè es van atrevir a retratar la realitat d’una manera nova.

Gógol és considerat l’introduïdor del “realisme crític”, i alguns lectors el llegeixen per descobrir com era Rússia fa cent seixanta anys. El cas, però, és que obres com *El nas*, *L’abric*, *L’inspector general* o *Diari d’un boig* no parlen tant de Rússia de l’època com de la humanitat tal com encara la coneixem. Això no obstant, ell mateix escriu sovint a *Les ànimes mortes* sobre el seu país, el seu idioma i els seus habitants, i arriba a referir-s’hi com si fos un interlocutor. “No corres tu també així, Rússia, com troica àgil inabastable?” Per Gógol, el rus és un ésser impulsiu, temperamental, que “no ha nascut per tenir seny”, que “odia tot el que és aigualit”. No tots els terratinents que mostra, però, tenen aquestes característiques. Posats a donar-li un nom, més que del realisme, el situaríem més a prop de la caricatura o de l’expressionisme. Nabokov afegeix que Gógol no coneixia de primera mà la realitat social que retrata i qualifica *Les ànimes mortes* de “malson calidoscòpic”.

Poeta, contista, novel·lista i dramaturg, Gógol és també autor de *Taràs Bulba*, una epopeia homèrica que avui dia encara resulta útil per entendre el mite dels cosacs, tan present en la literatura i en la realitat de Rússia. Amic de Puixkin i mestre de Turguénev, Gógol només va viure quaranta-dos anys, però se’l considera el pare de la prosa russa. “Tots hem sortit del capot de Gógol” és una frase que s’ha atribuït a tants autors que ja serveix per a qualsevol escriptor rus posterior.